

Muusika

MARTIN ROSPU

“Carmen” – kas uus kvaliteet Estonias?

Aprilli lõpus Estonias esietendunud belglasest külalise Albert-André Lheureux lavastatud “Carmen” kannaks oma parimas esitajatekoosseisus kindlasti välja nii mõnegi Euroopa operiteatri laval. Peaosalised Estonias – Riina Airene (Carmen) ja Vello Jürna (Don José) kehastatud tege-

laskujude traagiline *story* vaba hingega kohale projitseeritud tekst.

Väga hea mulje jäi just Estonia teatri lauljatest. **Riina Airene** (Carmen) ja **Vello Jürna** (Don José) kehastatud tege-

laskujude traagiline *story* vaba hingega teeritud ooperi muusikaline lahendus lähtus Bizet’ kirjapandu peenetundelisemast, tundlikumast poolest. Etendus oli läbi viidud pigem pooltoonide skaalas, orkester mängis küllaltki korrektselt,

ja **Mart Madiste** osalusel, teisel koosseisul oli kahjuks ansambli- ja kõlaprobleeme. Erutav on laval näha elusat tuld (tõrvikud toreadoori saabumisel II vaatuses). **Jassi Zahharov** (seekord

Belglasest külalise **Albert-André Lheureux** lavastatud "Carmen" kannaks oma parimas esitajatekoosseisus kindlasti välja nii mõnegi Euroopa ooperiteatri laval. Peaosalisi Estoniast – Riina Airene (Carmen) ja Vello Jürna (Don José) – dubleerivad veel Irina Dolženko Moskva Suurest Teatrist ja Jurijs Aladins Läti Rahvusoperist. Muljed põhinevad kahel, 26. ja 30. aprillil nähtud etendusel, kusjuures etenduste kvaliteedis oli üsna suur vahe.

Georges Bizet' "Carmen", mida on koomilistest ooperitest arvatud üheks traagilisimaks, valmis heliloojal 1875. aastal, aluseks Prosper Mérimée samanimeline novell (libretoks vormitud Meilhaci ja Halévy poolt). Jätkates Pariisi Opera Comiques'i selleks ajaks juba üle sajandi kestnud traditsiooni käsitleda lavale toodud ooperites lihtsate inimeste maailma (vastandina *grand opera* antiigi suurejoonelisele üllusele), oli Bizet omas ajas siiski hulljulge, tuues jõulised allimakarakterid ning nimitegelase fataalse lõpu lavale, kus siiani valitsenud leebe õnneliku perekonnateatri tavad.

Hoolimata Pariisi esietenduse läbikukkumisest (36aastane helilooja suri kolm kuud pärast seda) on ooper hiljem olnud maailmas üks populaarsemaid: juba poole aasta pärast toimus esietendus Viinis (esialgsed kõnedialoogid oli Bizet' sõber Ernst Guiraud asendanud retsitatiividega, nii mängitakse seda valdavalt ka praegu), 1883 aastal oli sajas etendus Pariisis, 1904. aastal tuhandes... Estonias esietendus "Carmen" 1921. aastal, legendaarne kuues lavastus valmis 1963. aastal vastsete konservatooriumi lõpetajate Urve Tautsi' ning Hendrik Krummiga peaosades. Mäletatakse ka Arne Miku 1982. aasta lavastuse Carmeneid: jällegi Urve Tautsi, Leili Tammelit ja Marika Eensalu. Praegune versioon on Estonias niisiis kaheksas, selle valmimist toetas ka Prantsuse Kultuurikeskus. Muusika ja foneetilise kõlamaailma paremaks esiletoomiseks, õigustatult, esitati ooper prantsuse keeles, eestikeelne oli lava

Väga hea mulje jäi just Estonia teatri lauljatest. Riina Airene (Carmen) ja Vello Jürna (Don José) kehastatud tegelaskujude traagiline story vaba hingega mustlastüdruku ja kohusetundliku soldati Don José keerulistest suhetest toimis. See oli saalist jälgides usutav, huvitav ja pani kaasa elama. Teine esietendus külalislauljatega Moskvast (Irina Dolženko Carmenina) ja Riistast (Jurijs Aladins Don Joséna) kannatas just Carmen'i tundeilmuse ja Don José ebaesteetilise häälekvaliteedi tõttu. Kuigi Irina Dolženko Carmen oli vokaalselt tugev, tundus lauljate lavalises tegevuses palju formaalset. Seetõttu muutusid mitmed stseenid pigem koomiliseks, näiteks ooperi lõpp, kus noaga tapetud Carmen sirutab käed ristina laiali kirglikku armastust sümboliseerivate päevalillede taustal. Lugu ise on ju ooperilibretodele omaselt küllaltki banaalne, korralikku kodanikku ei peaks puudutama kriminogeense taustaga meestevõrgutajad ja nende pussitamiseni viivad armulood – ehk seetõttu ka 1875. a. Pariisi esietenduse hale läbikukkumine? Asi väärib vaatamist, kui konkreetsest loost hakkab läbi kumama üldistus, meil kõigil ette tulevad valiksituatsioonid, olgugi ehk veidi teises vormis. Riina Airene Carmen suudab mõjuda nii meestele enda ümber kui publikule. Tema ürgkarakter'i meelelisus, impulsiivsus ja teisalt sõltumatu ning aheldatust mitte taluv väljenduvad nii hääles kui tegelaskuju ülesehituses. Airenele võrdseks partneriks oli Vello Jürna Don José oma kandva, hingestatud hääle ning psühholoogilist pinget hoidva rollijoonisega.

Perfektset kvaliteeti silmas pidades tundub siiski maneerlik laulda Don José'd terve ooperi vältel pidevalt "ujuva" ja eelvõtetest küllastunud vokaaliga, omal kohal on see stiil kulmineeruvates tundedüllastes stseenides (näiteks nende peaosaliste puhul hästi õnnestunud ooperi finaali), neutraalsemates, vaid sisu edasiviivates lõikudes rahulduksin meelsamini lihtsalt täpselt lauldud (noodi) tekstiga. Ka dirigendi (Jüri Alperen) dik-

tus Bizet' kirjapandu peeneturundelisemast, tundlikumast poolest. Etendus oli läbi viidud pigem pooltoonide skaalas, orkester mängis küllaltki korrektselt, aluseks rohkem ratsionaalne analüüs kui ennastunustav kirk – miks ka mitte. Ometi, selle ooperi loomise ajastul läks üha rohkem moodi subjektiivsust ja isiklikku rõhutav, lopsakat väljendust kasutav stiil, vastandina eelnenud sajandite rafineeritud kastaate soovivale *bel cantole*. Riina Airene Carmenile sooviks vaid head jätkuvat vastupidavust. Suure ooperirolli läbiviimist on mõnikord võrreldud tippportlase eduka võistlusega, mis nõuab lauljalt lisaks kunstnikutunnetusele väga treenitud füüsi ning tippvormi.

Peaosaliste poolest nõrgemas etenduses koondus suurem tähelepanu (ja nauting sellest) hoopis lavastuse välisele joonisele. **Albert-André Lheureux** on tugevalt paika pannud etenduse terviku, mida ei nurjanud ka küündimatum osatäitmine. Hästi mõjusid kõik rahvarohked liikumised, eeskujulikult läbi seatud ja teostatud. Suure osa heast muljest löid väga hästi kavandatud ja kvaliteetsena mõjuvad kostüümid (kostüümikunstnik Toulousi teatri kostüümiala juhataja **Gérard Audier** Prantsusmaalt). Koor, eriti meeste osa, mõjus kohati siiski liialt uimasena, kui asi puudutas laulmist (näiteks sõdurid esimeses vaatuses, salakaubavadajad kolmanda vaatuses alguses). Ei juleta või ei osata olla partii esitamisel piisavalt personaalne, siit ka lihtsalt lohisemised, rütmiloksud ja ebamäärased. Väga head olid aga naised (soldateid appi kutsudes enne Carmen'i kinnivõtmist), salakaubavadajad (mägedes kolmanda vaatuses lõpus), toreadooride marss. **Eesti Poistekoor** väärib omaette kiitust: täpne, hoogne, väikeste poiste jaoks küllalt keerulise mängujoonise täitmine ning nende korralik laul (tänuõnad Venno Laulule). Teise vaatuses virtuoosne salakaubavadajate kvintett ja järgnev stseen (Carmen sõbrataride ning Dancaro ja Remendadoga) oli nauditav **Pirjo Levandi, Ülle Tundla, Villu Valdma**

seisul oli kahjuks ansambli- ja kõlaprobleeme. Erutav on laval näha elusalt tuld (tõrvikud toreadoori saabumisel II vaatuses). **Jassi Zahharov** (seekord Escamillona) on eesti ooperilaval omaette fenomen: kui kõrgete nootide kõla reedabki arenguvõimalust, on "sädemete pritsimiseni" lõpuni loodud karakter ja võimas ühtlane vokaal tubli väärtus. **Aare Saal** Escamillona, samuti professionaalselt mõjuv, tundub alla jäävat pigem looduselt saadud häälevõimaluste osas. Michaëla partii on heliloojal kujundatud leebe ja õrnana, täis rikkumatut heatahtlikkust ja mõistmist. Mõlemad Michaëlad, nii **Valentina Taluma** kui **Nadia Kurem**, said osaga korrektselt hakkama. Taluma sobis võibolla rohkem süütu maatüdruku kuju poolest, Kurem aga sümpatiseeris väga perfektselt esitatud partiiga. Meistri küpsusega viis ohvitser Zuniga rolli läbi **Mati Palm**, ka **Ain Anger** samas osas näitas potentsiaali areneda heaks ooperilauljaks.

Ooperi kolmest vaheajast kasutati ainult ühte. Teiste ajal, lavapildi muutmise jooksul, tantsisid eesriide ees *flamencotantsijad* **Claudia Ševtšenko** ja **Lehte Kostabi** seadeid. Iseenesest huvitav, eksootiline ning sooja publikuvastuvõttu pälvinud etteaste, kuigi lavastustervikus veidi väärkehana mõjuv, pealegi oli esimene ja teine vaatus vaheajata koos küll üsna pikk. **Liina Keevalliku** lavakujundus punakatest plankudest, mis markeerisid kord tubakavabrikut, kord härjavõitlusareeni, mõjus küllaltki neutraalse maitseka taustana kirevama väljanägemise ja olemisega tegelaskujudele.

Seekordse "Carmeni" lavastuse välja toomisel oli tunda korralikku pingutust hea tulemuse nimel. Riina Airene jaoks Carmenina on see kindel edasisamm arengus. Hoolimata siin-seal ettetulevatest probleemidest, millest üks teravaim on koori kahvatu meesrühm, mõjub etendus tervikuna tugevalt ja võiks olla potentsiaalselt nende lavastuse hulgas, mida näidata väljaspool Eestitki.

ALLAN VURMA